

وَدَّاسِ جَدِید
مِنْطِقِ دُرِّ اَمْرِیْ
۱۴۴۰ھ

۳ علوم و فنون ادبی

پایه دوازدهم
رشته علوم انسانی

مؤلف

معصومه سلیمی

فرمول
یست

فرمول پست

۴	۹۴۰	۱۶۰
نمونه امتحانی	پرسش تشریحی	صفحه درسنامه

۳:۵۰+

فیلم
آموزشی
ویژه
شب
امتحان

9 786220 308072

تهران، میدان انقلاب
نیش بازارچه کتاب

www.gajmarket.com

سلام دوست من!

همانطور که می‌دانید یکی از دروس مهم و تاثیرگذار رشته انسانی «علوم و فنون ادبی» است و در بین دروس تخصصی این رشته بالاترین درصد را در کنکور داراست. فردی موفق است که بتواند هم در امتحانات نهایی و هم در کنکور تراز این درس را به بالاترین حد ممکن برساند. در کتاب پیش رو تلاش شده است تمام نکات مربوط به امتحانات نهایی و حتی کنکور سراسری به دانش‌آموزان گرامی نشان داده شود تا با داشتن «فرمول ۲۰ درس فنون» بهترین عملکرد را در آزمون‌های پایان سال داشته باشند.

علاوه بر پوشش‌دهی کامل متن کتاب درسی، پاسخ خودارزیابی‌ها و کارگاه‌های تحلیل فصل نیز در آن اعمال شده است تا با خاطری آسوده به تطبیق پاسخ‌های خود بپردازند. همچنین این کتاب دارای بیش از ۹۰۰ سؤال تشریحی در قالب‌های مختلف امتحانی و تستی در سطح آزمون‌های نهایی و کنکور سراسری است. به منظور سهولت دسترسی و آشنایی بیشتر دانش‌آموزان عزیز در پایان کتاب نیز مجموعه‌ای از سؤالات آزمون‌های نهایی اخیر قرار داده شده است. امید است مقبول طبع همه شما مخاطبان گرامی قرارگیرد.

فهرست

پاسخ	سؤالات	درسنامه	
۲۴۸	۱۵	۶	درس اول: تاریخ ادبیات قرن‌های دوازدهم ....
۲۵۰	۳۴	۲۱	درس دوم: پایه‌های آوایی ناهمسان
۲۵۵	۶۲	۴۰	درس سوم: مراعات نظیر، تلمیح، تضمین
۲۵۸	۷۵	۷۰	درس چهارم: سبک‌شناسی قرن‌های دوازدهم ...
۲۶۰	۹۹	۸۱	درس پنجم: اختیارات شاعری (۱): زبانی
۲۶۶	۱۲۱	۱۰۶	درس ششم: لف و نشر، تضاد و متناقض‌نما
۲۶۸	۱۴۲	۱۲۸	درس هفتم: تاریخ ادبیات قرن چهاردهم ...
۲۷۰	۱۶۲	۱۵۰	درس هشتم: اختیارات شاعری (۲): وزنی
۲۷۴	۱۸۰	۱۶۷	درس نهم: اغراق، ایهام و ایهام تناسب
۲۷۵	۱۹۰	۱۸۶	درس دهم: سبک‌شناسی دوره معاصر و انقلاب اسلامی
۲۷۷	۲۱۳	۱۹۸	درس یازدهم: وزن در شعر نیمایی
۲۷۹	۲۳۸	۲۱۹	درس دوازدهم: حسن تعلیل، حس آمیزی و اسلوب معادله

امتحان نهایی

۲۸۴	آزمون ۱: شهریور ماه ۱۴۰۲
۲۸۸	آزمون ۲: دی ماه ۱۴۰۲
۲۹۱	آزمون ۳: خرداد ماه ۱۴۰۳
۲۹۵	آزمون ۴: مرداد ماه ۱۴۰۳
۲۹۹	پاسخ‌نامه تشریحی آزمون ۱ تا ۴

شب امتحان

نوبت دوم

نوبت اول

۱

بخش

درستنامه

و سؤالات تشریحی

درس اول

تاریخ ادبیات قرن های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری)

دوره بازگشت

صفحه ۱۲ تا ۱۴ کتاب درسی

بسته اول

مروری بر تاریخ ادبیات سال های دهم و یازدهم

در سال دهم، مبحث تاریخ ادبیات را از ابتدای آن یعنی پیش از اسلام تا قرن ششم آموختید و در سال یازدهم از قرن هفتم تا قرن یازدهم که دوره سبک هندی نامیده می شد. در پایه دوازدهم از قرن دوازدهم تا دوره معاصر را می خوانید.

در این درس به بررسی تاریخ ادبیات در قرون دوازدهم و سیزدهم تحت عنوان «دوره بازگشت و بیداری» می پردازیم...

در قرون دوازدهم و سیزدهم (دوران حکومت های افشاریه، زندیه و ابتدای قاجار) رشد و شکوفایی قابل توجهی در تاریخ ادبیات ایران دیده نمی شود؛ شاعران از سبک هندی روی برگرداندند.

در این دوره سه انجمن شکل گرفت:

انجمن ادبی اصفهان

توسط: مشتاق اصفهانی با همراهی چند تن دیگر از ادیبان

در زمان نادرشاه و کریم خان زند

انجمن ادبی نشاط

زمینه ایجاد: با روی کار آمدن سلسله قاجار و تثبیت حکومت مرکزی، شاعران به شیوه و الگوی گذشتگان برگشتند.

توسط: عبدالوهاب نشاط

انجمن ادبی خاقان

به ریاست: فتحعلی شاه در تهران

هدف: رهایی بخشیدن شعر فارسی از تباهی و انحطاط اواخر دوره صفوی و دوره های بعد از آن

شیوه: تقلید از آثار پیشینیان و موجب پیدایش سبک بازگشت شدند.

نکته !

برای انجمن ادبی خاقان سه نکته را باید بدانید:

۱ هدف این انجمن؟ رهایی بخشیدن شعر فارسی از تباهی اواخر دوره صفوی

۲ شیوه ای که استفاده کردند؟ تقلید از شاعران گذشته

۳ کدام سبک را ایجاد کردند؟ سبک بازگشت

جایگاه سبک بازگشت

بین سبک هندی و سبک دوره بیداری است.

۱ سبک هندی ۲ دوره بازگشت ۳ دوره بیداری

عوامل مؤثر در ایجاد «سبک بازگشت»

- ۱ تاراج کتابخانه اصفهان سبب شد بسیاری از کتاب‌های کتابخانه سلطنتی به دست مردم افتد و ارتباط مجدد اهل ذوق با ادب کهن برقرار شود.
  - ۲ توجه به ادبیات در دربار قاجاریه و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان
  - ۳ تضعیف جامعه بر اثر شکست ایران از روسیه تزاری
- این قسمت از متن سرشار از نکته است. به شما پیشنهاد می‌کنم همیشه نکات مهم را با پرسش یاد بگیرید:

سؤال ۱ به نظر شما، چرا شاعران دوره بازگشت به پیروی از اسلوب‌های کهن پرداختند؟

به سبب ۱ .....

۲ شاعران سبک بازگشت، در سطوح زبانی، ادبی و فکری به کدام سبک‌ها توجه کردند؟

.....

۳ کدام شاعران به شیوه شاعران گذشته «قصیده» می‌سرودند؟

.....

۴ کدام شاعران به شیوه شاعران گذشته «غزل» می‌سرودند؟

.....

پاسخ

۱ فقر فرهنگی جامعه سستی و رخوت حاکم بر ادبیات

۲ سبک خراسانی سبک عراقی

نکته دقت کنید که شاعران «بازگشت» همان‌طور که از نام سبکشان پیداست به شیوه شاعران گذشته مانند حافظ و سعدی و ... «بازگشتند». مبادا بگویید به سبک هندی بازگشتند! اتفاقاً از سبک هندی دوری می‌کردند.

۳ صبای کاشانی قآنی شیرازی سروش اصفهانی

خب! بیاید یک میانبر بزنیم ...

ق
ص
یده
س
رایی

↓
↓
↓

قآنی
صبا
سروش

حالا اگر هر شاعری در امتحان مورد سؤال قرار گرفت با این کد به راحتی می‌توانید اسامی را تفکیک کنید.

۴ مجمر اصفهانی فروغی بسطامی نشاط اصفهانی

معروف‌ترین شاعر دوره بازگشت هم، «هاتف اصفهانی» است.

علت اهمیت کار شاعران سبک بازگشت

هرچند باعث نوآوری و تکامل قابل توجهی در شعر فارسی نشدند اما از این جهت اهمیت دارند که توانستند زبان شعر را از آن حالت سستی که در اواخر سبک هندی در شعر به وجود آمده بود، نجات بخشند. اگر این نهضت به پا نشده بود ممکن بود زبان فارسی دچار سستی و ضعف بیش‌تری شود.

دو تن از شاعران دوره بازگشت

۱ فتحعلی‌خان صبای کاشانی

شهریور ۹۹

- پرچمدار بازگشت ادبی
- شاخص‌ترین شاعر دوره بازگشت
- ماهر در سرودن مثنوی، قصیده و غزل
- آثار صبا

گلشن صبا ← به تقلید از بوستان سعدی

خداوندنامه ← حماسه‌ای مذهبی در بیان معجزات پیامبر و دلیری‌های علی (ع)

خرداد ۱۴۰۳ و شهریور ۱۴۰۰

۲ میرزا عبدالوهاب نشاط اصفهانی

- ماهر در نظم و نثر
- اثر او
- گنجینه نشاط: دارای نظم و نثر آمیخته
- کم‌نظیر در غزل‌سرایی

بسته دوم

دوره بیداری

صفحه ۱۴ و ۱۵ کتاب درسی

هم‌زمان با بررسی علل شکست و عقب افتادگی ایران در «اواسط» دوره قاجار، شعر سبک بازگشت هم مورد انتقاد قرار گرفت. هم موضوعات جدید در جامعه و ادبیات مطرح شد و هم اصطلاحات و لغات غربی به شعر وارد شد. شعر بین مردم آمد. شاعران خود را وقف مردم کردند و به محتوا بیش از صور خیال و جنبه‌های شاعرانه توجه کردند. (یعنی بیش‌تر از مسائل و مشکلات مردم حرف می‌زدند و درگیر استفاده از آرایه‌های ادبی نبودند؛ هدف برای آن‌ها مهم‌تر بود.)

عواملی که به بیداری جامعه سرعت بخشیدند و زمینه صدور فرمان مشروطیت را فراهم کردند:

۱	سفر شاهان قاجار به فرنگ و آشنایی آنان با تحولات جهانی	۳	انتشار افکار آزادی‌خواهانه
۲	سرعت دادن تحصیل‌کردگان و روشنفکران ایران به بیداری جامعه	۴	تحولات سیاسی و اجتماعی در ایران و جهان
	همگام با تغییرات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی	۵	حرکت جامعه به سمت نوآوری و نوگرایی

همه عوامل بالا موجب شدند در ایران حرکتی شکل بگیرد که هم ضد استبداد بود و هم ضد استعمار که در نهایت به صدور فرمان «مشروطیت» با امضای «مظفرالدین شاه» در سال «۱۳۲۴ ه. ق» انجامید.

شهریور ۹۹

عوامل مؤثر در بیداری جامعه

- تأثیر جنگ‌های نافرجام ایران و روس
- توجه مردم به واقعیت‌ها و امکانات فنی دنیای جدید
- کوشش‌های عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی‌شاه، در روی آوردن به دانش و فنون نوین
- اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل
- رواج صنعت چاپ و روزنامه‌نویسی و ترجمه و نشر کتاب‌های غربی
- تأسیس مدرسه دارالفنون به فرمان امیرکبیر و آموزش دانش‌های نوین

حالا ببینیم ادبیات در این دوره مشروطه چه اوضاعی داشته؟!

در دوره بیداری (مشروطه)، شعرای آزادی‌خواه و گروهی از روشنفکران شرایط جامعه را مورد انتقاد قرار دادند که دولت با این کار مخالف بود و موجب شدند فصل جدیدی در ادبیات فارسی شکل بگیرد.

تعریف به این نوع از ادبیات که گویای اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن روزگار است، «ادبیات بیداری» یا «ادبیات مشروطه» می‌گویند.

دی ۱۴۰۰

مفاهیمی (درون‌مایه‌هایی) که در «ادبیات بیداری» استفاده می‌شد:

- ۱ آزادی
- ۲ وطن
- ۳ قانون‌خواهی
- ۴ مبارزه با استبداد و استعمار

مسائلی که در «ادبیات بیداری» مورد توجه بود

۱	حقوق اجتماعی	۵	انتقاد از ناپسامانی‌ها
۲	برانگیختن احساسات ملی و میهنی	۶	نفی عقاید خرافی
۳	توجه به فراگیری علوم جدید	۷	حقوق زنان
۴	پیکار با بیگانه و بیگانه‌خواهی		

حالا چه کسانی در این حوزه (ادبیات بیداری یا مشروطه) فعالیت می‌کردند؟

ملک‌الشعراى بهار، نسیم شمال، میرزا فتحعلی آخوندزاده، عبدالرحیم طالبوف و میرزا آقاخان کرمانی

وضعیت شعر در دورهٔ بیداری یا مشروطه

صفحه ۱۵ تا ۱۸ کتاب درسی

بسته سوم

۱ زبان ادبیات این دوره، به ویژه شعر، محاوره است.

چرا؟

خرداد ۹۸ و خرداد ۹۹

۲ برای این‌که قابل فهم‌تر باشد و مفاهیم جدید را به زبانی ساده انتقال دهد.

۳ شکل‌گیری نهضت ساده‌نویسی هم‌زمان با آزادی‌خواهی. (برای این‌که مفاهیم جدید را بتوانند به زبان ساده انتقال دهند تا همه متوجه شوند).

۴ نقد مظاهر استبداد و استعمار توسط شاعران و نویسندگان

۵ استفاده از زبان ادبی برای بیان دیدگاه

۶ شعر وسیله‌ای برای بیان واقعیات و بهبود زندگی

۷ انعکاس اشعار در روزنامه‌ها

فعالیت‌های سیاسی و مطبوعاتی عمدتاً در «تهران» متمرکز بود؛ بنابراین شعر و ادب هم در «تهران» بیش‌تر جلوه داشت. بعد از تهران، «تبریز» دارای بازار سیاسی و مطبوعاتی پررونق بود. روزنامهٔ «نسیم شمال» راکه «سید اشرف‌الدین گیلانی» در «رشت» منتشر می‌کرد، بیش‌تر مردم تهران می‌خواندند.

شاعران دورهٔ بیداری (مشروطه)

■ محمد تقی بهار (ملک‌الشعرا)

دی ۱۴۰۲

• آشنا به زبان و ادبیات کهن و آگاه از مسائل روز جامعه

• سرودن اشعار در سبک خراسانی به زبان حماسی

• فعال در زمینه‌های تحقیق، تدریس در دانشگاه، سیاست و روزنامه‌نویسی

• آثار او: «تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران»، «سبک‌شناسی»، «تاریخ تطوّر نظم فارسی»، «دیوان اشعار» و «تصحیح‌های ارزشمند و مقالات علمی»

خرداد ۹۹ و شهریور ۹۹

دی ۹۸

■ ادیب الممالک فراهانی

• نام اصلی: میرزا محمد صادق امیری فراهانی

• لقبش از جانب «مظفرالدین شاه»: ادیب الممالک

• سردبیر روزنامهٔ مجلس (فعالیت اصلی او: روزنامه‌نگاری)

• دارای قصاید، ترجیع بند و مسمّط

• مضامین اشعارش: وطنی، سیاسی و اجتماعی

■ سید اشرف‌الدین گیلانی

• مشهور به نسیم شمال

• زبان اشعارش: ساده و طنزآمیز

• مضمون اشعارش: مبارزه با استبداد و عشق به وطن

• مدیر و نویسندهٔ روزنامهٔ «نسیم شمال»

• مؤثر در بیداری مردم

• شعر انتقادی معروف او: «ای قلم»

خرداد ۹۸

دی ۹۸

■ ایرج میرزا

• ماهر در به‌کارگیری تعبیرات عامیانه و اشعار ساده و روان

• چیره‌دست در زمینهٔ طنز، هجو و هزل

• وجود اندیشه‌های نوگرایانه در اشعارش

• مترجم منظوم شعرهای غربی (ایشون شعرهای غربی را ترجمه می‌کرده اما نه ترجمهٔ معمولی؛ بلکه به شعر فارسی تبدیل می‌کرده!)؛ مثل قطعهٔ «قلب مادر»

نکته

نکتهٔ مهم دربارهٔ ایرج میرزا: جایگاه خانوادگی او (از نوادگان فتح‌علی شاه قاجار بوده) و تفکرات شخصی‌اش مانع از آن می‌شود که در ردیف شاعران آزادی‌خواه مشروطه قرار بگیرد.

دی ۹۹

■ عارف قزوینی

- موسیقی‌دان بزرگ عهد مشروطه
- عرصه هنری‌اش: تصنیف‌ها و ترانه‌های میهنی (این هنر او محرک مردم برای آزادی‌خواهی بود).
- دارای اشعار ساده و به دور از پیچیدگی
- مضامین وطن‌دوستی و ستیز با نادانی را با آواز می‌خواند.
- اشعارش نمودار دردمندی و عشق او به میهن است.

خرداد ۹۸

خرداد ۱۳۰۰

■ فرخی یزدی

- از شعرای شاخص دوره بیداری
- زندانی آزادی‌خواهی
- تحت تأثیر مسعود سعد سلمان و سعدی
- نماینده مردم یزد در دوره هفتم مجلس
- جان باختن در راه آزادی وطن

شهریور ۱۳۰۰

■ سید محمد رضا میرزاده عشقی

- شاعر، روزنامه‌نگار، نمایشنامه‌نویس و نظریه‌پرداز دوره مشروطه
- مدیر روزنامه قرن بیستم
- ترور توسط رضاخان به دلیل بی‌پروایی در بیان اندیشه‌های سیاسی
- مهم‌ترین اثر او: نمایشنامه منظوم «ایده‌آل» یا «سه تابلوی مریم» (دقت کنید که این اثر میرزاده عشقی، یکی است ولی دو نام دارد).

وضعیت نثر فارسی در قرن‌های ۱۲ و ۱۳ (دوره بیداری)

صفحه ۱۸ تا ۲۱ کتاب درسی

بسته چهارم

شهریور ۱۳۰۰

- حرکت نثر به سوی سادگی
- رواج و گسترش روزنامه‌نگاری
- روی آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی (تحت تأثیر ارتباط با اروپا و تغییر مخاطبان)
- پیشگامان ساده‌نویسی این دوره: قائم مقام فراهانی، ناصرالدین شاه قاجار، عبدالرحیم طالبوف، میرزا آقاخان کرمانی، زین‌العابدین مراغه‌ای، علامه دهخدا
- نزدیک بودن نثر به زبان مردم کوچه و بازار

موضوعات و حوزه‌های ادبی موجود در نثر مشروطه

روزنامه‌نگاری

مرداد ۱۴۰۳

در سال‌های اول مشروطه، نویسندگان مطالب خود را در قالب «مقاله» در «روزنامه‌ها» منتشر می‌کردند.

- صور اسرافیل ^{به مدیریت} میرزا جهانگیرخان صور اسرافیل
- نسیم شمال ^{به مدیریت و نویسندگی} سیداشرف‌الدین گیلانی (با نام مستعار نسیم شمال)
- بیان مسائل سیاسی و اجتماعی با لحنی طنزآمیز و انتقادی
- مجله بهار ^{به مدیریت} میرزا یوسف خان اعتصامی آشتیانی (پدر پروین اعتصامی)
- نشریه‌ای ادبی

دی ۱۴۰۰

 مجله «نوبهار» و «دانشکده» ^{به مدیریت} ملک‌الشعرا بهار

داستان‌نویسی

- داستان‌نویسی به شیوه جدید (رمان‌نویسی) در ادبیات کلاسیک سابقه‌ای ندارد بلکه محصول یک قرن گذشته است.
- شروع آن قبل از مشروطه با ترجمه رمان‌های تاریخی غربی
- اغلب رمان‌ها تاریخی است؛ به دلیل:

خرداد ۱۴۰۳

شهریور ۹۸ و ۹۹

- ① نوعی باستان‌گرایی و شناخت هویت گذشته
- ② دردسر کم‌تر رمان تاریخی در مقایسه با طرح انتقادات سیاسی و اجتماعی در روزنامه‌ها یا رمان‌های سیاسی

رمان‌نویسان این دوره

- محمدباقر میرزا خسروی ← شمس و طغرا
- میرزا حسن خان بدیع ← شمس‌الدین و قمر/ داستان باستان

مرداد ۱۴۰۳

نمایشنامه‌نویسی

- نوع ادبی جدید در ایران
- با این شکل غربی‌اش در ادب کهن سابقه ندارد.
- رواج آن در دورهٔ «ناصرالدین شاه» هم‌زمان با رفت و آمد ایرانیان به اروپا
- اولین نمایشنامه‌نویس: میرزا آقا تبریزی
- تنها نمونه‌های ادبیات نمایشی صدر مشروطه: نمایشنامه‌های میرزا آقا تبریزی
- زبان نمایشنامه‌ها: ساده، روان، بی‌تکلف و عوام‌فهم

خرداد ۱۴۰۰

ترجمه

- از عوامل مؤثر در رشد آگاهی و تحول اندیشهٔ ایرانیان در سال‌های قبل از مشروطه
- آغاز ترجمهٔ آثار اروپایی در ایران با رواج صنعت چاپ در زمان فتحعلی‌شاه
- مهم‌ترین اثر ترجمه‌ای در دورهٔ مشروطه: «سرگذشت حاجی بابای اصفهانی» اثر جیمز موریه/ مترجم: میرزا حبیب اصفهانی

تحقیقات ادبی و تاریخی

- عدم جاذبهٔ تحقیقات ادبی و تاریخی در این دوره
- به دلیل اشتغال اهل قلم به روزنامه‌نویسی و موضوعات دیگر
- تنها اثر مهم در این زمینه: «تاریخ بیداری ایرانیان» از «ناظم الاسلام کرمانی» با موضوع «تاریخ مشروطه»

خرداد ۹۹

شهریور ۱۴۰۰

نویسندگان دورهٔ مشروطه

■ قائم مقام فراهانی

- معروف‌ترین نویسنده و سیاست‌مدار این دوره
- مؤثر در ادبیات
- از بین‌برندهٔ سبک متکلف در نثر
- طرح مسائل عصر با زبان و اصطلاحات رایج آمیخته به شعر و ضرب‌المثل
- پیروی از سبک سعدی در گلستان
- مشوق مردم در روی آوردن به نثر
- احیاکنندهٔ نثر فارسی
- مهم‌ترین اثر او ← منشآت

خرداد ۹۸

خرداد ۹۸

دی ۹۹ و دی ۱۴۰۰

■ علامه علی‌اکبر دهخدا

- از پیشگامان نثر جدید فارسی
- شاعر هم بود.
- نویسندهٔ «چرند و پرند» [مجموعهٔ نوشته‌های طنزآمیز سیاسی - اجتماعی او] ← انتشار در روزنامهٔ «صور اسرافیل» [با این روزنامه همکاری داشت].
- ناشر روزنامهٔ «سروش» در استانبول
- مؤثر در رواج نثر ساده و عامیانه‌ای که جمال‌زاده و هدایت بعدها به کار گرفتند.
- نویسندهٔ مفصل‌ترین کتاب لغت به نام «لغت‌نامه»
- اثر دیگرش: «امثال و حکم»

بسته پنجم

شعر و نثر دوره مشروطه

صفحه ۱۵ تا ۲۱ کتاب درسی

نظم شناسی دوره مشروطه

شاعر	شعر	مضمون
ادیب الممالک فراهانی	جنگ ننگ است در شریعت من / جز پی پاس دین و حفظ وطن	پرهیز از خشونت و پاسداری از وطن
سید اشرف الدین گیلانی (نسیم شمال)	غلغلی انداختی در شهر تهران ای قلم / خوش حمایت می‌کنی از شرع قرآن ای قلم	انتقاد از اوضاع جامعه شهریور ۹۹ و دی ۱۴۰۰
ایرج میرزا	داد معشوقه به عاشق پیغام / که کند مادر تو با من جنگ	غنائی - مهر مادر
عارف قزوینی	از خون جوانان وطن لاله دمیده / از ماتم سرو قدشان سرو خمیده	وطن دوستی - مبارزه با ظلم حکومت دی ۱۴۰۰
محمد تقی بهار (ملک الشعرا)	من نگویم که مرا از قفس آزاد کنید / قسم برده به باغی و دلم شاد کنید	آزادی خواهی
فرخی یزدی	آن زمان که بنهادم سر به پای آزادی / دست خود ز جان شستم از برای آزادی	وطن دوستی - آزادی خواهی شهریور ۹۸
میرزاده عشقی	گر این چنین به خاک وطن شب سحر کنم / خاک وطن چو رفت، چه خاکی به سر کنم؟	وطن پرستی

نثر شناسی دوره مشروطه

«مخدوم مهربان من، از آن زمان که رشته مراودت حضوری گسسته و شیشه شکیبایی از سنگ تفرقه و دوری شکسته، اکنون مدت دو سال افزون است که نه از آن طرف بریدی و سلامی و نه از این جانب قاصدی و پیامی، طایر مکاتبات را پر بسته و کلبه مراودات را در بسته...»

دی ۱۴۰۲

- نویسنده: قائم مقام فراهانی
- ویژگی‌های نثر او: عبارات کوتاه / موزون / مسجع به سبک گلستان سعدی / فاصله گرفتن از پیچیدگی و تکلف / کاربرد تشبیه، جناس، کنایه و مراعات نظیر

«ننه، هان! این زمین روی چیه؟ روی شاخ گاو، گاو روی چیه؟ روی ماهی، ماهی روی چیه؟ روی آب، آب روی چیه؟ وای وای! الهی روده‌ات بیره، چقدر حرف می‌زنی؟! حوصلم سر رفت! آفتابه لگن شش دست، شام و ناهار هیچی! گفت نخور! عسل و خربزه با هم نمی‌سازند! نشنید و خورد. یک ساعت دیگر یارو را دید؛ مثل مار به خودش می‌پیچید. گفت: نگفتم نخور؟ این دو تا با هم نمی‌سازند. گفت: حالا که این دو تا خوب با هم ساخته‌اند که من یکی را از میان بردارند...»

- نویسنده: علی اکبر دهخدا
- ویژگی نثر او: طنز آمیز / بیان مسائل اجتماعی / نثر ساده و عامیانه
- این نوع از نثر وی بعدها مورد تقلید «جمال زاده» و «هدایت» قرار گرفت.

جدول «اولین» ها و «ترین» های درس اول

هاتف اصفهانی	معروف‌ترین شاعر دوره بازگشت
فتحعلی‌خان صبای کاشانی	شاخص‌ترین شاعر و پرچم‌دار بازگشت ادبی شهریور ۱۴۰۰
صور اسرافیل - نسیم شمال	مهم‌ترین روزنامه‌های عصر مشروطه
محمد باقر میرزا خسروی	از اولین رمان‌نویسان مشروطه ← نام اثر: شمس و طغرا
میرزا حسن خان بدیع	از اولین رمان‌نویسان مشروطه ← نام اثر: شمس الدین و قمر / داستان باستان
میرزا آقا تبریزی	اولین نمایشنامه‌نویس عصر مشروطه خرداد ۱۴۰۰
سرگذشت حاجی بابای اصفهانی	مهم‌ترین اثر ترجمه‌شده عصر مشروطه از جیمز موریه و ترجمه میرزا حبیب اصفهانی
تاریخ بیداری ایرانیان	تنها اثر قابل توجه در زمینه تحقیقات تاریخی عصر مشروطه اثر ناظم الاسلام کرمانی در موضوع تاریخ مشروطه شهریور ۹۸ و شهریور ۱۴۰۰

قائم مقام فراهانی	احیاکننده نثر فارسی
منشآت	مهم‌ترین اثر قائم مقام

تحلیل ابیات موجود در درس اول

من نگویم که مرا از قفس آزاد کنید | قسم برده به باغی و دلم شاد کنید

ملک الشعرا بهار

قلمرو زبانی	سادگی و روانی، قابل فهم برای عامه مردم
قلمرو ادبی	قالب: غزل
قلمرو فکری	معنی: من نگویم که من را از قفس آزاد کنید، بلکه به همین هم قانع هستم که قسم را به باغی برده، دلم را شاد کنید. مضمون: سیاسی، اجتماعی

جنگ ننگ است در شریعت من | جز پی پاس دین و حفظ وطن

ادیب الممالک فراهانی

قلمرو زبانی	ننگ: عار/ شریعت: راه، آیین/ پاس: حفاظت
قلمرو ادبی	جنگ و ننگ: جناس
قلمرو فکری	معنی: در آیین من جنگ کردن موجب ننگ و عار است مگر این که برای حفاظت و پاسداری از دین و وطن باشد.

غلغل انداختی در شهر تران ای قلم | خوش حمایت می کنی از شرع قرآن ای قلم

سید اشرف الدین گیلانی

قلمرو زبانی	غلغل: جوشیدن
قلمرو ادبی	تشخیص: ای قلم/ غلغل انداختن: کنایه از جوش و خروش ایجاد کردن/ واج آرایی (ق)
قلمرو فکری	معنی: ای قلم، تو با مطالبی که نوشته ای، باعث ایجاد جوش و خروش در شهر تهران شده ای و چه نیکو از قوانین شرع و قرآن حمایت می کنی. / مضمون: سیاسی، اجتماعی

داد معشوقه به عاشق پیغام | که کند مادر تو با من جنگ

ایرج میرزا

قلمرو زبانی	سادگی و روانی، محاوره ای و قابل فهم برای عامه مردم
قلمرو ادبی	قالب: غزل
قلمرو فکری	معنی: معشوقه برای عاشق خود پیغام فرستاد و گفت مادر تو با من سر جنگ و ستیز دارد.

از خون جوانان وطن لاله دمیده | از ماتم سرو قدشان سرو خمیده

عارف قزوینی

قلمرو زبانی	ماتم: عزاء، اندوه/ خمیده: خم شده
قلمرو ادبی	حسن تعلیل: دلیل روییدن لاله، ریخته شدن خون جوانان وطن است. علت خمیده شدن درخت سرو عزاداری برای شهیدان وطن است.
قلمرو فکری	معنی: بر اثر ریخته شدن خون جوانان (کشته شدگان در راه وطن)، بر روی زمین لاله روییده و از شدت ماتم و اندوه این جوانان برومند درخت سرو خمیده شده است. / مضمون: وطنی

آن زمان که بنادم سرب پای آزادی | دست خود ز جان شتم از برای آزادی

قرخی یزدی

قلمرو ادبی	سرب پای چیزی نهادن: کنایه از خود را وقف چیزی کردن، خود را فدای چیزی کردن/ دست از جان شستن: کنایه از گذاشتن از جان
قلمرو فکری	معنی: همان زمان که تصمیم گرفتم خودم را وقف آزادی کنم، از جان خود گذشتم. / مضمون: سیاسی / مفهوم: استفاده از شعر برای بیان مقصود

خودارزیابی

- ۱ | چه عواملی در ایجاد نهضت بازگشت ادبی مؤثر بودند؟
- ۲ | مهم‌ترین عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر ادبیات عصر بیداری را بررسی کنید.
- ۳ | درون‌مایه‌های ادبیات فارسی در دوران بیداری را بیان کنید.
- ۴ | ویژگی‌های شعر هر یک از شاعران زیر را بنویسید.
- فرخی یزدی   • عارف قزوینی   • ایچ میرزا
- ۵ | در شعر دوره بیداری از نظر زبانی چه تحولاتی دیده می‌شود؟
- ۶ | نثر فارسی در دوره بیداری چه تحولاتی یافت؟
- ۷ | دو تن از پیشگامان رمان‌نویسی قبل از مشروطه را نام ببرید و از هر کدام اثری بنویسید.
- ۸ | توضیح دهید قائم مقام فراهانی در حوزه نثر فارسی چه جایگاهی دارد؟

پاسخ ۱ الف تاراج کتابخانه اصفهان که سبب شد تعدادی از کتاب‌های کتابخانه سلطنتی به دست مردم افتد و ارتباط مجدد اهل ذوق با ادب

کهن برقرار شود

- ب توجه به ادبیات در دربار قاجاریه و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان
- پ تضعیف جامعه بر اثر شکست ایران از روسیه تزاری
- ۲ الف تأثیر جنگ‌های نافرجام ایران و روس و توجه مردم به واقعیت‌ها و امکانات فنی دنیای جدید
- پ کوشش‌های عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی‌شاه در روی آوردن به دانش و فنون نوین
- پ اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل
- ت رواج صنعت چاپ و روزنامه‌نویسی و ترجمه و نشر کتاب‌های غربی
- ث تأسیس مدرسه دارالفنون به فرمان امیرکبیر و آموزش دانش‌های نوین در آن
- ۳ آزادی، وطن، قانون‌خواهی، مبارزه با استبداد و استعمار، بحث از حقوق اجتماعی، برانگیختن احساسات ملی و میهنی، توجه به فراگیری علوم جدید، پیکار با بیگانه و بیگانه‌خواهی، انتقاد از نابسامانی‌ها، نفی عقاید خرافی در جامعه و سخن از حقوق زنان
- ۴ فرخی یزدی: او تحت تأثیر شاعران گذشته، خصوصاً مسعود سعد و سعدی بوده و آشنایی با سعدی طبع وی را شکوفا ساخت. از ویژگی‌های شعر او پرداختن به مضامین وطنی، سیاسی و اجتماعی است.
- عارف قزوینی: شعر عارف ساده و دور از پیچیدگی بود. وی مضامین وطن‌دوستی و ستیز با نادانی را با آوازی زیبا و پرشور می‌خواند. سوز و شوری که در شعر عارف نمایان است، نشان از دردمندی و عشق او به میهن است.
- ایچ میرزا: او به کارگیری تعبیرات عامیانه و آفریدن اشعاری ساده و روان مهارت بسیار داشت. در طنز، هجو و هزل چیره‌دست بود. در شعر وی اگرچه اندیشه‌های نوگرایانه وجود دارد، ولی جایگاه خانوادگی (از نوادگان فتحعلی‌شاه قاجار) و تفکرات شخصی او، مانع از آن می‌شود که در ردیف شاعران آزادی‌خواه مشروطه قرار گیرد.

۵ در دوره بیداری ادبیات -به‌ویژه شعر- برای آنکه بتواند با توده مردم ارتباط برقرار کند، زبان محاوره را برگزید تا قابل فهم‌تر باشد و مفاهیم جدید را با زبانی ساده انتقال دهد. به این ترتیب نهضت ساده‌نویسی همراه با نهضت آزادی‌خواهی شکل گرفت و نویسندگان و شاعران مظاهر استبداد و استعمار را نقد می‌کردند و برای بیان دیدگاه خود زبان ادبی را بر می‌گزیدند. شعر از نظر آنان بیان هنرمندانه واقعیات و وسیله‌ای برای بهبود زندگی بود که از طریق روزنامه‌ها و مطبوعات در اختیار مردم قرار می‌گرفت.

۶ در سال‌های انقلاب مشروطه در نثر فارسی دگرگونی‌هایی به وجود می‌آید که نثر را به سمت سادگی و بی‌پیرایگی سوق می‌دهد؛ از آن جمله می‌توان به رواج و گسترش روزنامه، روی آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی براساس ارتباط با ادبیات اروپا و تغییر مخاطب نوشته‌ها اشاره کرد. نوشته‌های نویسندگان این دوره به زبان مردم کوچه و بازار نزدیک‌تر شده است؛ بنابراین می‌توان موضوع‌ها و حوزه‌های ادبی نثر دوره مشروطه را بدین شرح ذکر کرد: روزنامه‌نگاری، داستان‌نویسی، نمایش‌نامه‌نویسی، ترجمه و تحقیقات ادبی و تاریخی.

۷ میرزا حسن خان بدیع، نام اثر: «شمس‌الدین و قمر» و «داستان باستان»

محمدباقر میرزا، نام اثر: «شمس و طغرا»

۸ از معروف‌ترین نویسندگان و سیاستمداران بزرگ دوره بیداری است که علاوه بر خدمات و اقدامات بزرگ سیاسی، در ادبیات نیز بسیار مؤثر بود. او با تغییر سبک نگارش، تکلف را در نثر از بین برد و مسائل عصر را با کاربرد زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب‌المثل‌های لطیف، به سبک گلستان سعدی نوشت و موجب اقبال همه مردم به نثر گردید. عبارات کوتاه او نیز گاه موزون و مسجع‌اند. قائم مقام احیاکننده نثر فارسی است و «منشآت» مهم‌ترین اثر اوست.

پرسش‌های تشریحی

درس
۱

سؤالات صحیح / غلط

۱. در سال‌های اول مشروطه، بیشتر نویسندگان مطالب خود را در قالب داستان در روزنامه‌ها منتشر می‌کردند. (مرداد ۱۴۰۳)
۲. شعرهای سیداشرف‌الدین گیلانی در راه مبارزه با استبداد و عشق به وطن در روزنامه «قرن بیستم» چاپ می‌شد. (خرداد ۱۴۰۱)
۳. شاعران دوره بازگشت از این جهت اهمیت دارند که توانستند زبان شعر را از آن حالت سستی که در اواخر سبک هندی در شعر به وجود آمده بود، نجات بخشند. (خرداد ۱۴۰۱)
۴. کتاب «تاریخ بیداری ایرانیان» در حوزه نمایشنامه‌نویسی نثر دوره مشروطه است. (شهریور ۱۴۰۰)
۵. شعر انتقادی «ای قلم» سروده عارف قزوینی است. (دی ۹۸)
۶. ادیب الممالک فراهانی سردبیری مجله بهار را بر عهده داشت. (دی ۹۷)
۷. هدف انجمن ادبی خاقان رهایی شعر فارسی از تباهی و انحطاط اواخر دوره صفوی و بعد آن بود. (دی ۹۷)
۸. از انقراض دولت صفویه تا آغاز سلطنت فتحعلی‌شاه قاجار، رشد قابل توجهی در تاریخ ادبیات ایران دیده می‌شود. (دی ۱۴۰۲)
۹. انجمن ادبی اصفهان توسط میرزا عبدالوهاب نشاط اصفهانی تأسیس شد.
۱۰. تضعیف جامعه بر اثر شکست ایران از روسیه تزاری یکی از عوامل نهضت بازگشت ادبی است.
۱۱. فروغی بسطامی از شعرای قصیده‌سرای دوره بازگشت است.
۱۲. گلشن صبا تقلیدی است از بوستان سعدی.
۱۳. صدور فرمان مشروطیت با امضای مظفرالدین شاه شکل گرفت.
۱۴. زبان شعر در عصر مشروطه، محاوره است.
۱۵. پرچمدار بازگشت ادبی، فتحعلی‌خان صبا کاشانی است.
۱۶. تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران، اثری است از ادیب الممالک فراهانی.

سؤالات جای خالی

۱۷. بیت زیر نمونه‌ای از اشعار ..... سیداشرف‌الدین گیلانی (نسیم شمال) است. (شهریور ۹۹)
- «غلغلی انداختی در شهر تهران ای قلم
خوش حمایت می‌کنی از شرع قرآن ای قلم»
۱۸. در عصر مشروطه بیش‌ترین رویکرد نویسندگان به رمان‌های ..... بود. (شهریور ۹۸ و ۹۹)
۱۹. قائم مقام فراهانی احیاکننده نثر فارسی است و ..... مهم‌ترین اثر اوست. (خرداد ۹۸)
۲۰. در دوره بیداری ادبیات به ویژه شعر برای آن‌که بتواند با توده مردم ارتباط برقرار کند، زبان ..... را برگزید. (خرداد ۹۸)
۲۱. انجمن ادبی خاقان توسط ..... و در شهر ..... بنا نهاده شد.
۲۲. ویژگی بارز سبک بازگشت ..... بود.
۲۳. عرصه هنر عارف قزوینی ..... و ..... بود.
۲۴. بیت «از خون جوانان وطن لاله دمیده/ از ماتم سرو قدشان سرو خمیده» دربردارنده مضمون ..... است.
۲۵. زبان و سبک مورد استفاده ملک‌الشعراى بهار به‌ترتیب ..... و ..... بود.
۲۶. ترجمه آثار اروپایی در ایران با ..... و در زمان ..... آغاز شد.

سؤالات وصل کردنی

۲۷. هر یک از عبارات گروه «الف» به کدام یک از شخصیت‌های گروه «ب» مرتبط است؟ (در گروه «ب» یک مورد اضافی است.)

الف	ب
۱. او از شاعران شاخص عصر بیداری است و تحت تأثیر شاعران گذشته، به‌ویژه مسعود سعد و سعدی بود.	الف. ملک‌الشعراى بهار
۲. معروف‌ترین شاعر عهد بازگشت ادبی است.	ب. میرزاده عشقی
۳. مضامین وطنی، سیاسی و اجتماعی بیش‌تر در شعرش دیده می‌شود.	پ. میرزا محمدصادق امیری فراهانی
۴. او توانست با شعرهای ساده و عامیانه‌اش در میان مردم جایگاه مناسبی پیدا کند.	ت. دهخدا

۵. قطعهٔ قلب مادر از سروده‌های اوست. (مرداد ۱۴۰۳)	ث. ایرج میرزا
۶. تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران متعلق به این نویسنده است.	ج. فرخی یزدی
۷. به‌دست رضاخان ترور شد و نمایشنامه‌ای منظوم به نام ایده‌آل داشت.	چ. میرزا حبیب اصفهانی
۸. مترجم سرگذشت حاجی بابای اصفهانی.	ح. نشاط اصفهانی
۹. مفصل‌ترین کتاب فرهنگ لغت را نوشته است.	خ. هاتف اصفهانی
۱۰. نویسندهٔ تاریخ بیداری ایرانیان است.	د. ناظم‌الاسلام کرمانی
	ذ. سیداشرف‌الدین گیلانی

سوالات گزینه‌ای

۲۸. کدام عبارت معرّف «فرخی یزدی» است؟

(خرداد ۱۴۰۲)

- ۱) وی توانست با اشعار ساده و عامیانه‌اش که طنزآمیز هم بود، در میان مردم جایگاه مناسبی پیدا کند.
- ۲) تحت تأثیر شاعران گذشته، به ویژه مسعود سعد و سعدی بود و آشنایی با سعدی طبع وی را شکوفا ساخت.

(مرداد ۱۴۰۳)

۲۹. همهٔ بیت‌های زیر، به جز گزینهٔ ..... در بردارندهٔ مفاهیم شعر دورهٔ بیداری است.

(خرداد ۱۴۰۲)

- ۱) جنگ ننگ است در شریعت من
- ۲) غلغلی انداختی در شهر تهران ای قلم
- ۳) داد معشوقه به عاشق پیغام
- ۴) آن زمان که بنهادم سر به پای آزادی
- جز پی پاس دین و حفظ وطن
- خوش حمایت می‌کنی از شرع قرآن ای قلم
- که کند مادر تو با من جنگ
- دست خود ز جان شستم از برای آزادی

(دی ۱۴۰۰)

۳۰. در سال‌های مشروطه، ..... مجلهٔ «بهار» را که نشریه‌ای ادبی محسوب می‌شد، منتشر کرد.

- ۱) سیداشرف‌الدین گیلانی
- ۲) ملک‌الشعرا محمدتقی بهار
- ۳) میرزا یوسف‌خان اعتصامی آشتیانی
- ۴) میرزا محمدصادق امیری فراهانی

(خرداد ۹۹)

۳۱. کدام مورد از آثار محمدتقی بهار نیست؟

- ۱) تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران
- ۲) تاریخ قطور نظم فارسی
- ۳) سبک‌شناسی
- ۴) سرگذشت حاجی بابای اصفهانی

(شهریور ۹۹)

۳۲. کدام یک از عوامل زیر بر ادبیات عصر بیداری مؤثر نبود؟

- ۱) رواج صنعت چاپ و روزنامه‌نویسی
- ۲) تأسیس مدرسهٔ دارالفنون
- ۳) کوشش عباس‌میرزا در روی آوردن به دانش و فنون نوین
- ۴) عدم توجه روشنفکران به شعر و شاعری

(دی ۹۹)

۳۳. جایگاه خانوادگی و تفکرات شخصی کدام یک از شاعران زیر مانع از آن می‌شود که در ردیف شاعران آزادی‌خواه مشروطه قرار گیرد؟ (دی ۹۹)

- ۱) عارف قزوینی
- ۲) فرخی یزدی
- ۳) ایرج میرزا
- ۴) میرزادهٔ عشقی

(شهریور ۹۸)

۳۴. بیت زیر سرآغاز سرودهٔ کدام شاعر دورهٔ بیداری است؟

- ۱) محمدتقی بهار
- ۲) عارف قزوینی
- ۳) فرخی یزدی
- ۴) سیداشرف‌الدین گیلانی
- «آن زمان که بنهادم سر به پای آزادی»
- «دست خود ز جان شستم از برای آزادی»

(دی ۹۷)

۳۵. توضیح زیر کدام شخصیت را معرفی می‌کند؟

- ۱) «در طنز و هجو و هزل چیره‌دست بود. در شعر وی اگرچه اندیشه‌های نوگرایانه وجود دارد ولی جایگاه خانوادگی و تفکرات شخصی‌اش مانع آن می‌شود که در ردیف شاعران آزادی‌خواه مشروطه قرار گیرد. قطعهٔ قلب مادر از اوست.»

- ۱) عارف قزوینی
- ۲) فرخی یزدی
- ۳) ایرج میرزا
- ۴) محمدتقی بهار

۳۶. «انجمن ادبی اصفهان» توسط چه کسی و در زمان کدام پادشاه اداره می‌شد؟

- ۱) صهبای اصفهانی / نادرشاه و کریم‌خان زند
- ۲) کمال‌الدین اصفهانی / فتحعلی‌شاه
- ۳) نشاط اصفهانی / فتحعلی‌شاه
- ۴) مشتاق اصفهانی / نادرشاه و کریم‌خان زند

۳۷. کدام یک از گزینه‌های زیر در ارتباط با انجمن‌های ادبی در دوره ادبی «بازگشت» نادرست است؟

- ۱) نشاط اصفهانی در زمان نادرشاه و کریم‌خان زند، با همراهی چند تن دیگر از ادیبان، انجمن ادبی اصفهان را اداره می‌کرد.
- ۲) هدف انجمن ادبی خاقان، رهایی بخشیدن شعر فارسی از تباهی و انحطاط اواخر دوره صفوی و دوره‌های بعد از آن بود.
- ۳) انجمن ادبی خاقان به ریاست فتحعلی‌شاه قاجار در تهران تشکیل شد.
- ۴) عبدالوهاب نشاط انجمن ادبی نشاط را تأسیس کرد.

۳۸. کدام مورد از عوامل مؤثر در ایجاد نهضت بازگشت ادبی به‌شمار نمی‌آید؟

- ۱) تاراج کتابخانه اصفهان و قرار گرفتن کتاب‌های کتابخانه سلطنتی در دست مردم.
- ۲) توجه به ادبیات در دربار قاجار و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان.
- ۳) بی‌توجهی شاهان صفوی به شعر و مهاجرت شاعران به نواحی دیگر
- ۴) ضعیف شدن جامعه در اثر شکست ایران از روسیه تزاری

(مرداد ۱۴۰۳)

۳۹. کدام مورد از «قصیده‌سرایان» دوره بازگشت به‌شمار می‌آیند؟

- ۱) صبای کاشانی/ قآنی شیرازی/ سروش اصفهانی
- ۲) کمال‌الدین اصفهانی/ نشاط اصفهانی/ صبای کاشانی
- ۳) قآنی شیرازی/ صبای کاشانی/ هاتف اصفهانی
- ۴) سروش اصفهانی/ بیدل دهلوی/ صبای کاشانی

۴۰. کدام یک از گزینه‌های زیر از «غزل‌سرایان» دوره بازگشت به‌شمار می‌آیند؟

- ۱) مجمر اصفهانی/ فروغی بسطامی/ نشاط اصفهانی
- ۲) عبدالوهاب نشاط/ سروش اصفهانی/ فروغی بسطامی
- ۳) قآنی شیرازی/ صبای کاشانی/ ایرج میرزا
- ۴) میرزاده عشقی/ بیدل دهلوی/ عارف قزوینی

۴۱. کدام یک از گزینه‌ها دربردارنده اهمیت شاعران دوره ادبی بازگشت است؟

- ۱) توانستند زبان شعر را از حالت سست موجود در اواخر سبک هندی، نجات بخشند.
- ۲) سرایش غزل به سبک حافظ، سعدی و دیگر شاعران سبک عراقی
- ۳) ایجاد نوآوری و تکامل در شعر فارسی
- ۴) پیروی از اسلوب‌های کهن

۴۲. «زبان، تختل و اندیشه در این سبک تکرار شنیده‌هاست. هاتف اصفهانی از معروف‌ترین شاعران این عهد است.» متن ذکر شده

مربوط به کدام دوره ادبی است؟

- ۱) عهد سلجوقی
- ۲) دوره بازگشت
- ۳) سبک عراقی
- ۴) سبک خراسانی

۴۳. کدام گزینه از زمینه‌های حرکت کشور به سوی «نوآوری و نوگرایی» در دوره قاجار محسوب نمی‌شود؟

- ۱) سرعت بخشیدن بیداری جامعه ایرانی هم‌گام با تغییرات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی توسط تحصیل‌کردگان و روشنفکران
- ۲) پیش آمدن موضوعات جدید در جامعه و ادبیات و ورود اصطلاحات و لغات غربی به شعر
- ۳) آشنایی پادشاهان قاجار با تحولات جهانی در پی سفرهای آنان به فرنگ
- ۴) صدور فرمان مشروطیت با امضای مظفرالدین شاه در سال ۱۳۲۴ ه. ق.

۴۴. کدام یک از موارد زیر از عوامل «بیداری جامعه ایران در دوران قاجار» به‌شمار نمی‌رود؟

- ۱) تأثیر جنگ‌های نافرجام ایران و روس و توجه مردم به واقعیت‌ها و امکانات فنی دنیای جدید
- ۲) کوشش‌های قائم‌مقام فراهانی، ولیعهد فتحعلی‌شاه در روی آوردن به دانش و فنون نوین
- ۳) رواج صنعت چاپ و روزنامه‌نویسی و ترجمه و نشر کتاب‌های غربی
- ۴) اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل

۴۵. ادبیات بیداری با ظهور مفاهیمی شکل گرفت؛ کدام مورد در زمره این مفاهیم به‌شمار نمی‌آید؟

- ۱) آزادی
- ۲) وطن
- ۳) مبارزه با استبداد و استعمار
- ۴) برانگیختن احساسات قومی و میهنی

۴۶. میرزا محمدصادق امیری فراهانی از جانب کدام شخصیت «ادیب الممالک» لقب گرفت و در کدام قالب بیش تر طبع آزمایی کرده است؟

- ۱) مظفرالدین شاه قاجار / غزل
- ۲) فتحعلی شاه قاجار / غزل
- ۳) مظفرالدین شاه قاجار / قصیده
- ۴) فتحعلی شاه قاجار / قصیده

۴۷. دربارهٔ روزنامهٔ «نسیم شمال» کدام گزینه درست است؟

- ۱) در تهران منتشر می شد و بیش تر مردم رشت آن را می خواندند.
- ۲) در رشت منتشر می شد و بیش تر مردم تبریز آن را می خواندند.
- ۳) در تهران توسط سید اشرف الدین منتشر می شد.
- ۴) در رشت توسط سید اشرف الدین منتشر می شد.

۴۸. درون مایهٔ اشعار سید اشرف الدین گیلانی چه بود و در چه روزنامه ای به چاپ می رسید و چه حاصلی داشت؟

- ۱) مبارزه با استبداد و عشق به وطن / روزنامه مجلس / در بیداری مردم بسیار مؤثر بود.
- ۲) مبارزه با استبداد و عشق به وطن / نسیم شمال / در بیداری مردم بسیار مؤثر بود.
- ۳) مخالفت با شاه و مشروطه خواهی / صور اسرافیل / انتقاد از نابه سامانی ها.
- ۴) نقد حال ایرانیان / چرند و پرند / گسترش مخاطبان طنز انتقادی.

۴۹. مهارت ایرج میرزا در چه زمینه ای از ادبیات بود؟

- ۱) به کارگیری تعبیرات عامیانه و آفریدن اشعاری ساده و روان (۲) طنز، هجو و هزل
- ۳) تصنیف ها و ترانه های میهنی
- ۴) سرایش به سبک خراسانی

۵۰. با توجه به سیر زندگی شعرای دورهٔ مشروطه کدام مورد درست است؟

- ۱) عارف قزوینی: از موسیقی دانان بزرگ عهد مشروطیت بود و همواره در طنز، هجو و هزل شعر می سرود.
- ۲) فرخی یزدی: در دورهٔ هفتم مجلس نمایندهٔ مردم یزد شد؛ در نهایت جانفش را در راه آزادی فدا کرد.
- ۳) میرزا محمدصادق امیری فراهانی: در غزل بیش تر از قالب های دیگر طبع آزمایی کرده بود.
- ۴) سید اشرف الدین گیلانی: از نمونهٔ اشعار اجتماعی او شعر «قلب مادر» است.

۵۱. کدام گزینه، بیانگر مواردی است که در دورهٔ مشروطه منجر به دگرگونی هایی در نثر فارسی شد و آن را به سمت سادگی و بی پیچیدگی سوق داد؟

- ۱) رواج و گسترش روزنامه نگاری / تغییر مخاطبان نوشته ها / روی آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی بر اثر ارتباط با ادبیات اروپا.
- ۲) رواج روزنامه / تغییر مخاطبان روزنامه ها / روی آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی بر اثر ارتباط با ادبیات اروپا.
- ۳) اعزام دانشجویان ایرانی به اروپا / گسترش مخاطبان روزنامه ها / علاقهٔ پادشاهان قاجار به زبان و ادبیات فارسی.
- ۴) روی آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی اروپا / تغییر مخاطبان نوشته ها / عدم تمایل به ادبیات کهن فارسی.

۵۲. کدام دسته از نویسندگان زیر، از پیشگامان نثر سادهٔ دورهٔ بیداری به شمار می روند؟

- ۱) ناصرالدین شاه قاجار، عبدالرحیم طالبوف، قائم مقام فراهانی، زین العابدین مراغه ای
- ۲) عبدالرحیم طالبوف، مظفرالدین شاه قاجار، علامهٔ دهخدا، میرزا آقا خان کرمانی
- ۳) ادیب الممالک فراهانی، علامهٔ دهخدا، سید اشرف الدین گیلانی، زین العابدین مراغه ای
- ۴) میرزا جهانگیرخان صوراسرافیل، سید اشرف الدین گیلانی، قائم مقام فراهانی، میرزا آقا خان کرمانی

۵۳. رمان های «شمس الدین و قمر»، «شمس و طغرا» و «داستان باستان» به ترتیب اثر کدام نویسندگان دورهٔ ادبی بیداری هستند؟

- ۱) عبدالرحیم طالبوف / زین العابدین مراغه ای / میرزا حسن خان بدیع
- ۲) محمدباقر میرزا خسروی / میرزا حسن خان بدیع / محمدباقر میرزا خسروی
- ۳) علامهٔ دهخدا / زین العابدین مراغه ای / میرزا آقاخان کرمانی
- ۴) میرزا حسن خان بدیع / محمدباقر میرزا خسروی / میرزا حسن خان بدیع

۵۴. کدام یک از موارد زیر بیانگر ویژگی های نمایش نامه های میرزا آقا تبریزی است؟

- ۱) پیکار با بیگانه و بیگانه خواهی، انتقاد از نابسامانی ها، نفی عقاید خرافی در جامعه و سخن از حقوق زنان.
- ۲) نوعی باستان گرایی و روحیهٔ کاوشگرانه در شناخت هویت گذشته در آن ها وجود دارد.
- ۳) زبان آن ها مانند نثر داستانی قبل از مشروطه ساده، روان، بی تکلف و عوام فهم است.
- ۴) وطن دوستی و ستیز با نادانی مضمون اصلی آن هاست.

سؤالات پاسخ کوتاه

(خرداد ۱۴۰۲)

۵۵. شاعران زیر، سردبیری کدام یک از «روزنامه‌های دوره بیداری» را برعهده داشتند؟

الف) ادیب‌الممالک فراهانی؛

ب) میرزاده عشقی؛

۵۶. واژه مناسب را از داخل کمانک انتخاب کنید.

الف) اولین کسی که در ایران به نوشتن نمایشنامه فارسی پرداخت، (میرزا آقا تبریزی / میرزا جهانگیرخان صوراسرافیل) بوده است.

(خرداد ۱۴۰۰)

ب) صبای کاشانی پرچمدار بازگشت ادبی است. از آثار او می‌توان به (منشآت / خداوندنامه) اشاره کرد.

(شهریور ۱۴۰۰)

پ) نثر فارسی تحت تأثیر آثاری که در دوره بیداری از زبان‌های اروپایی ترجمه می‌شد به (تکلف / سادگی) گرایید.

(شهریور ۱۴۰۰)

۵۷. در متن زیر، یک واژه نادرست به کار رفته است، درست آن را بنویسید.

(خرداد ۱۴۰۰)

«عرصه هنر «عارف قزوینی» تصنیف‌ها و ترانه‌های میهنی‌ای بود که در برانگیختن مردم و آزادی‌خواهی نقش بسیار مؤثری داشت. او مضامین طنز و ستیز با نادانی را با آوازی زیبا و پرشور می‌خواند.»

۵۸. عبارت «او از پیشگامان نثر جدید فارسی است، او در نثر ساده و عامیانه، نقش مؤثری داشت. «امثال و حکم» یکی از آثار اوست.» چه

(دی ۱۴۰۰)

کسی را معرفی می‌کند؟

(شهریور ۹۹)

۵۹. یک اثر از ملک‌الشعراى بهار را نام ببرید.

(شهریور ۹۹)

۶۰. کدام یک از جمله‌های زیر درست است؟

الف) فتحعلی‌خان صبای کاشانی پرچمدار بازگشت ادبی است.

ب) میرزاده عشقی پرچمدار بازگشت ادبی است.

(دی ۹۹)

۶۱. کدام یک از عبارت‌های زیر درست است؟

الف) شاعران دوره بازگشت به سبب فقر فرهنگی جامعه و سستی حاکم بر ادبیات به پیروی از اسلوب‌های کهن پرداختند.

ب) شاعران دوره معاصر به سبب فقر فرهنگی جامعه و سستی حاکم بر ادبیات به پیروی از اسلوب‌های کهن پرداختند.

(خرداد ۱۴۰۳ و دی ۹۹)

۶۲. متن زیر در مورد چه کسی است؟

«او از پیشگامان نثر جدید فارسی است و با روزنامه صور اسرافیل همکاری داشت و مجموعه نوشته‌های طنزآمیز سیاسی اجتماعی او با عنوان چرند و پرند در آن روزنامه منتشر می‌شد.»

(خرداد ۹۸)

۶۳. هر یک از ویژگی‌های شعری زیر مربوط به کدام شاعر دوره بیداری است؟

الف) شعرهای او که به زبان ساده و طنزآمیز در راه مبارزه با استبداد و عشق به وطن بود در روزنامه نسیم شمال به چاپ می‌رسید.

ب) عرصه هنر وی تصنیف‌ها و ترانه‌های میهنی بود که در برانگیختن مردم و آزادی‌خواهی نقش بسیار مؤثری داشت.

(شهریور ۹۸)

۶۴. کتاب تاریخ بیداری ایرانیان از کیست؟ و موضوع آن چیست؟

(خرداد ۱۴۰۳ و دی ۹۸)

۶۵. توضیح زیر کدام یک از شخصیت‌های ادبی دوره بیداری را معرفی می‌کند؟

«از معروف‌ترین نویسندگان و سیاستمداران این دوره است. قبل از او سبک نویسندگان فارسی با تکلف و تصنع همراه بود. او با تغییر سبک نگارش تکلف را در نثر از بین برد و مسائل عصر را با زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب‌المثل‌های لطیف به سبک گلستان سعدی نوشت.»

(دی ۹۷)

۶۶. نویسنده کتاب «داستان باستان» کیست؟

(دی ۱۴۰۰)

۶۷. بیت زیر از «عارف قزوینی» بیانگر چه مضمونی از شعر این شاعر دوره بازگشت و بیداری است؟

«از خون جوانان وطن لاله دمیده / از ماتم سرو قدشان سرو خمیده»

۶۸. در بیت زیر از منظر قلمرو فکری، کدام یک از مفاهیم ادبیات بیداری وجود دارد؟

«جنگ ننگ است در شریعت من / جز پی پاس دین و حفظ وطن»

۶۹. کدام یک از شاعران عصر بیداری ترجمه‌هایی منظوم از اشعار غربی پدید آورد؟

۷۰. چند مورد از روزنامه‌ها و مجلات موجود در عصر مشروطه را نام ببرید.

۷۱. مهم‌ترین اثر میرزاده عشقی چه بود؟

۷۲. کدام یک از شاعران عصر مشروطه در هجو و هزل چیره‌دست بود؟

۷۳. هر یک از اشعار ستون «الف» مربوط به کدام شاعر است؟ نام شاعر را در ستون «ب» بنویسید.

ایات	نام شاعر
۱. اگر این چنین به خاک وطن شب سحر کنم / خاک وطن چو رفت، چه خاکی به سر کنم؟	.....
۲. آن زمان که بنهادم سر به پای آزادی / دست خود ز جان شستم از برای آزادی	.....
۳. از خون جوانان وطن لاله دمیده / از ماتم سرو قدشان سرو خمیده	.....
۴. جنگ ننگ است در شریعت من / جز بی پاس دین و حفظ وطن	.....
۵. من نگویم که مرا از قفس آزاد کنید / قفسم برده به باغی و دلم شاد کنید	.....

سؤالات پاسخ کامل

۷۴. چرا ادبیات دوره بیداری به‌ویژه شعر، زبان محاوره را برگزید؟ (خرداد ۹۹)

۷۵. به چه علت تحقیقات ادبی و تاریخی در دوره مشروطه جاذبه‌ای نداشت؟ (خرداد ۹۹)

۷۶. چرا شاعران دوره بازگشت به پیروی از اسلوب‌های کهن پرداختند؟ (دی ۹۸)

۷۷. سه مورد از درون‌مایه‌های «نثر» دوره بیداری را بنویسید. (دی ۱۴۰۰)

۷۸. در رابطه با قلمرو فکری ابیات زیر توضیح دهید و بگویید این شعر از کیست؟

بگذاشت ز سر سیاهکاری	«ای مرغ سحر چو این شب تار
رفت از سر خفتگان خماری	وز نفحه روح بخش اسحار
محبوبه نیلگون عماری	بگشود گره ز زلف زر تار
و اهریمن زشت خو حصاری	یزدان به کمال شد پدیدار

یاد آر ز شمع مرده یاد آر»

۷۹. نثر زیر به کدام دوره ادبی تعلق دارد؟ نویسنده آن کیست و پس از او این سبک نوشتاری را در آثار چه کسانی می‌توان سراغ گرفت؟

«گفت نخور، عسل و خربزه با هم نمی‌سازند! نشنید و خورد. یک ساعت دیگر یارو را دید؛ مثل مار به خودش می‌پیچید....»

۸۰. در مورد قائم مقام فراهانی به اختصار توضیح دهید.

۸۱. تنها اثر قابل توجه از بین تحقیقات ادبی و تاریخی در دوره ادبیات بیداری چه نام دارد؟ مؤلف آن کیست و موضوع آن چیست؟

۸۲. دلیل رواج نمایشنامه‌نویسی به شکل غربی در ایران در دوره ادبیات بیداری چه بود؟

۸۳. درباره داستان نویسی در دوره مشروطه چه می‌دانید؟ به اختصار توضیح دهید. (خرداد ۱۴۰۳)

۸۴. بیت «من نگویم که مرا از قفس آزاد کنید / قفسم برده به باغی و دلم شاد کنید» مربوط به کدام دوره است و چه مضمونی دربردارد؟

۸۵. درباره ادبیات بیداری یا ادبیات مشروطه چه می‌دانید؟

۸۶. نام دو تن از رمان‌نویسان عصر مشروطه با آثارشان را بنویسید.

۸۷. چند تن از شعرای آزادی‌خواه که به نقد شرایط جامعه در دوره بیداری پرداختند، نام ببرید.

۸۸. چه عواملی محرک جامعه به سوی نوآوری و نوگرایی بود؟ توضیح دهید.

۲ بخش

پاسخ نامه

درس ۱

ردیف	صحیح / غلط
۱	غلط: در قالب «مقاله» مطالب خود را در روزنامه‌ها منتشر می‌کردند.
۲	غلط: روزنامه «قرن بیستم» توسط «میرزاده عشقی» نوشته می‌شد و روزنامه «نسیم شمال» مربوط به سیداشرف‌الدین گیلانی است.
۳	صحیح
۴	غلط: کتاب «تاریخ بیداری ایرانیان» در حوزه «تحقیقات ادبی و تاریخی» است.
۵	غلط: شعر انتقادی و مشهور «ای قلم» سروده «سیداشرف‌الدین گیلانی» است: «غلغلی انداختی در شهر تهران ای قلم / خوش حمایت می‌کنی از شرع قرآن ای قلم»
۶	غلط: سردبیر مجله «بهار»، «میرزا یوسف خان اعتصامی آشتیانی»؛ پدر «پروین اعتصامی» بود.
۷	صحیح
۸	غلط: از انقراض دولت صفویه تا آغاز سلطنت فتحعلی‌شاه قاجار، یعنی در دوران حکومت‌های افشاریه، زندیه و ابتدای دوره قاجار، رشد و شکوفایی قابل توجهی در تاریخ ادبیات ایران دیده نمی‌شود.
۹	غلط: «مشتاق اصفهانی» در زمان نادرشاه و کریم‌خان زند، با همراهی چند تن دیگر از ادیبان، «انجمن ادبی اصفهان» را اداره می‌کرد. انجمن ادبی نشاط ← عبدالوهاب نشاط
۱۰	صحیح
۱۱	غلط؛ فروغی بسطامی از شاعران غزل‌سرای سبک بازگشت است. [دقت کنید: برای تفکیک صحیح شعری قصیده‌سرا و غزل‌سرای سبک بازگشت حتماً شیوه‌ارائه شده در درسنامه همین کتاب را مطالعه کنید.]
۱۲	صحیح
۱۳	صحیح: در سال ۱۳۲۴
۱۴	صحیح: برای این‌که بتواند با توده مردم ارتباط برقرار کند.
۱۵	صحیح
۱۶	غلط: «تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران» اثری است از «ملک الشعرای بهار»
جای خالی	
۱۷	انتقادی
۱۸	تاریخی
۱۹	منشآت
۲۰	محاوره
۲۱	فتحعلی‌شاه - تهران
۲۲	تقلید از آثار پیشینیان
۲۳	تصنیف‌ها - ترانه‌های میهنی
۲۴	وطن‌دوستی
۲۵	حماسی - خراسانی
۲۶	تأسیس چاپ‌خانه - فتحعلی‌شاه

وصل کردنی	
۱: فرخی یزدی ۲: هاتف اصفهانی ۳: میرزا محمدصادق امیری فراهانی (ادیب الممالک) ۴: سیداشرف‌الدین گیلانی ۵: ایرج میرزا ۶: ملک‌الشعرا بهار ۷: میرزاده عشقی ۸: میرزا حبیب اصفهانی ۹: دهخدا ۱۰: ناظم‌الاسلام کرمانی	۲۷
گزینه‌ای	
گزینه «۲»	۲۸
گزینه «۳»	۲۹
گزینه «۳»	۳۰
مجله «بهار»: توسط میرزایوسف خان اعتصامی آشتیانی منتشر می‌شد.	۳۱
گزینه «۴»	۳۱
سرگذشت حاجی بابای اصفهانی از «جیمز موریه» و ترجمه «میرزا حبیب اصفهانی» است.	۳۲
گزینه «۴»	۳۲
۶ مورد در بیداری جامعه مؤثر بودند: ۱- تأثیر جنگ‌های نافرجام ایران و روس. ۲- توجه مردم به واقعیت‌ها و امکانات فنی دنیای جدید. ۳- کوشش‌های عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی‌شاه در روی آوردن به دانش و فنون نوین. ۴- اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل. ۵- رواج صنعت چاپ و روزنامه‌نویسی و ترجمه و نشر کتاب‌های غربی. ۶- تأسیس مدرسه دارالفنون به فرمان امیرکبیر و آموزش دانش‌های نوین در آن.	۳۳
گزینه «۳»	۳۳
گزینه «۳»	۳۴
گزینه «۳»	۳۵
گزینه «۴»	۳۶
انجمن ادبی اصفهان توسط «مشتاق اصفهانی» در زمان «نادرشاه» و «کریم‌خان زند» برپا شد.	۳۷
گزینه «۱»:	۳۷
انجمن ادبی اصفهان ← مشتاق اصفهانی	۳۸
گزینه «۳»	۳۸
در ایجاد نهضت بازگشت ادبی این عوامل تأثیر داشتند: ۱- تاراج کتابخانه اصفهان که سبب شد تعدادی از کتاب‌های کتابخانه سلطنتی به دست مردم افتد و ارتباط مجدد اهل ذوق با ادب کهن برقرار شود. ۲- توجه به ادبیات در دربار قاجاریه و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان ۳- تضعیف جامعه بر اثر شکست ایران از روسیه‌تزاری.	۳۹
گزینه «۱»	۳۹
ق ↓ قآنی	
صیده ↓ صبا	
شُرایی ↓ سروش	

۵۱	گزینه ۱	در سال‌های انقلاب مشروطه در نثر فارسی دگرگونی‌هایی به وجود می‌آید که نثر را به سمت سادگی و بی‌پیرایگی سوق می‌دهد؛ از آن جمله می‌توان به رواج و گسترش روزنامه‌نگاری، روی آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی بر اثر ارتباط با ادبیات اروپا و تغییر مخاطب نوشته‌ها اشاره کرد.
۵۲	گزینه ۱	پیشگامان نثر ساده دوره بیداری: قائم مقام فراهانی، ناصرالدین شاه قاجار، عبدالرحیم طالبوف، میرزا آقاخان کرمانی، زین‌العابدین مراغه‌ای و علامه دهخدا
۵۳	گزینه ۴	میرزا حسن خان بدیع } شمس‌الدین و قمر داستان باستان محمدباقر میرزا خسروی ← شمس و طغرا
۵۴	گزینه ۳	زبان این نمایشنامه‌ها مانند نثر داستانی قبل از مشروطه ساده، روان، بی‌تکلف و عوام فهم است.
پاسخ کوتاه		
۵۵	الف) روزنامه مجلس	ب) روزنامه قرن بیستم
۵۶	الف) میرزا آقا تبریزی	ب) خداوندنامه
	پ) سادگی	
۵۷	طنز (مضامین اشعار عارف وطن‌دوستی و مبارزه با استبداد و استعمار بود.)	
۵۸	علامه علی اکبر دهخدا	
۵۹	تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران، سبک‌شناسی، تاریخ تطوّر نظم فارسی، دیوان اشعار (ذکر یک مورد کافی است.)	
۶۰	الف) فتحعلی‌خان صبای کاشانی پرچم‌دار بازگشت ادبی است.	
۶۱	الف) درست	
۶۲	علامه علی اکبر دهخدا	
۶۳	الف) سیداشرف‌الدین گیلانی	ب) عارف قزوینی
۶۴	تاریخ بیداری ایرانیان اثر ناظم الاسلام کرمانی است و موضوع آن تاریخ مشروطه است.	
۶۵	قائم مقام فراهانی	
۶۶	میرزا حسن خان بدیع	
۶۷	نشان از دردمندی و عشق او به میهن است. مضامین اشعار او وطن‌دوستی است.	
۶۸	دفاع از وطن و وطن‌دوستی.	
۶۹	ایرج میرزا	
۷۰	روزنامه‌ها: نسیم شمال، صوراسرافیل / مجلات: بهار (نشریه‌ای ادبی)، مجله دانشکده و مجله نوبهار	

۴۰	گزینه ۱	غزل‌سرایان: مجمر، فروغی و نشاط. با دانستن نکته تست قبل گزینه‌های ۲ و ۳ حذف می‌شوند و در گزینه ۴ نیز میرزاده و عارف از شعرای مشروطه هستند.
۴۱	گزینه ۱	شاعران دوره بازگشت از این جهت اهمیت دارند که توانستند زبان شعر را از آن حالت سستی که در اواخر سبک هندی در شعر به وجود آمده بود، نجات بخشند.
۴۲	گزینه ۲	دقت کنید از کلمه «تکرار» استفاده شده مربوط به سبک «بازگشت» می‌شود.
۴۳	گزینه ۲	سفر شاهان قاجار به فرنگ، موجب آشنایی آنان با تحولات جهانی شد. در پی آن تحصیل‌کردگان و روشن‌فکران ایرانی، هم‌گام با تغییرات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بیداری جامعه ایرانی را سرعت بخشیدند. در کنار اندیشه‌های روشن‌فکران داخلی و خارجی و انتشار افکار آزادی‌خواهانه، همچنین تحولات سیاسی و اجتماعی در ایران و جهان، کشور را به سوی تحولی بزرگ سوق داد که روی به نوآوری و نوگرایی داشت؛ به این ترتیب در ایران حرکتی ایجاد شد که هم ضد استبداد و هم ضد استعمار بود؛ در نهایت به صدور فرمان مشروطیت با امضای مظفرالدین شاه در سال ۱۳۲۴ ه. ق. انجامید.
۴۴	گزینه ۲	کوشش‌های «عباس میرزا» نه «قائم مقام فراهانی»!
۴۵	گزینه ۴	ادبیات بیداری با ظهور مفاهیمی نو؛ مثل آزادی، وطن، قانون‌خواهی و مبارزه با استبداد و استعمار شکل گرفت.
۴۶	گزینه ۳	میرزا محمدصادق امیری فراهانی از جانب «مظفرالدین شاه قاجار» به «ادیب‌الممالک» ملقب شد و در «قصیده» بیشتر از قالب‌های دیگر طبع آزمایی کرده است.
۴۷	گزینه ۴	روزنامه «نسیم شمال» توسط «سیداشرف‌الدین گیلانی» در «رشت» منتشر می‌شد و بیشتر مردم «تهران» آن را می‌خواندند.
۴۸	گزینه ۲	شعرهای سیداشرف‌الدین گیلانی به زبان ساده و طنزآمیز در راه «مبارزه با استبداد و عشق به وطن» در روزنامه «نسیم شمال» به چاپ می‌رسید و در بیداری مردم بسیار مؤثر بود.
۴۹	گزینه ۱	ایرج میرزا در «به‌کارگیری تعبیرات عامیانه و آفریدن اشعاری ساده و روان» مهارت بسیار داشت.
۵۰	گزینه ۲	بررسی سایر گزینه‌ها: ۱) عارف قزوینی: از موسیقی‌دانان بزرگ عهد مشروطه بود اما تصنیف‌ها و ترانه‌هایش مضمون میهنی داشت نه طنز و ... ۳) میرزا محمدصادق امیری فراهانی (ادیب‌الممالک): در قصیده بیشتر طبع‌آزمایی کرده نه غزل! ۴) شعر «قلب مادر» از ایرج میرزا است نه سید اشرف‌الدین گیلانی!

۷۱	نمایشنامه منظوم «ایده‌آل» یا «سه تابلوی مریم»
۷۲	ایرج میرزا
۷۳	۱: سیدمحمدرضا میرزاده عشقی ۲: فرخی یزدی ۳: عارف قزوینی ۴: میرزا محمدصادق امیری فراهانی (ادیب الممالک) ۵: محمدتقی بهار (ملک الشعرا)
	پاسخ کامل
۷۴	در این دوره، ادبیات - به ویژه شعر - برای آن‌که بتواند با توده مردم ارتباط برقرار کند، زبان محاوره را برگزید تا قابل فهم‌تر باشد و مفاهیم جدید را با زبانی ساده انتقال دهد.
۷۵	تحقیقات ادبی و تاریخی در محدوده تاریخی مشروطه به علت اشتغال اهل قلم به روزنامه‌نویسی و موضوعات دیگر، جاذبه‌ای نداشت.
۷۶	به سبب فقر فرهنگی جامعه و سستی و رخوت حاکم بر ادبیات به پیروی از اسلوب‌های کهن پرداختند.
۷۷	آزادی، وطن، قانون‌خواهی و مبارزه با استبداد و استعمار
۷۸	این مسط از علامه علی‌اکبر دهخداست که در رثای میرزا جهانگیرخان صور اسرافیل سروده است. وی با استفاده از نمادها (در بیت سوم) امید به پیروزی جنبش مشروطه دارد. درون‌مایه این شعر سیاسی - اجتماعی است.
۷۹	این نثر متعلق به دوره مشروطه است و نویسنده آن «علامه علی‌اکبر دهخداست» بعد از او این سبک نوشتار در داستان‌های «محمدعلی جمال‌زاده» و «صادق هدایت» نقش مؤثری داشت.
۸۰	از معروف‌ترین نویسندگان و سیاستمداران بزرگ عصر مشروطه بود که علاوه بر خدمات و اقدامات بزرگ سیاسی، در ادبیات نیز بسیار موثر بود. قبل از وی سبک نویسندگان فارسی با تکلف و تصنع همراه بود. او با تغییر سبک نگارش، تکلف را در نثر از بین برد و مسائل عصر را با کاربرد زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب‌المثل‌های لطیف به سبک گلستان سعدی نوشت و موجب اقبال عامه به نثر گردید. عبارات کوتاه او نیز گاه موزون و مسجع‌اند. قائم مقام احیاکننده نثر فارسی است و «منشآت» مهم‌ترین اثر اوست.
۸۱	تاریخ بیداری ایرانیان تألیف ناظم الاسلام کرمانی است که موضوع آن تاریخ مشروطه است.
۸۲	در دوره ناصرالدین شاه با رفت و آمد ایرانیان به اروپا، این نوع ادبی هم رواج یافت.
۸۳	داستان‌نویسی به شیوه جدید (رمان‌نویسی) در ادبیات کلاسیک فارسی سابقه ندارد و این نوع ادبی، محصول یک قرن گذشته است. پیش از انقلاب مشروطه، نویسندگان ایرانی نوشتن رمان (داستان بلند) به مفهوم امروزی را از طریق ترجمه رمان‌های تاریخی غربی آغاز کردند. در عصر مشروطه بیشترین رویکرد نویسندگان به رمان‌های تاریخی بود؛ زیرا از سویی نوعی باستان‌گرایی و روحیه کاوشگرانه در شناخت هویت گذشته میان آن‌ها حاکم بود و از سوی دیگر، به دلیل سیاست‌های رایج در جامعه، نگارش

درس ۲

ردیف صحیح / غلط

۸۹

غلط: «مستفعل» نادرست است. وزن واژه در رکن سوم «مستفعلن» است.

-U-	U--U	U-U-	U--
فاعلن	مفاعیل	فاعلات	مفعول

صورت دوم

-U	-U--	UU-U	-U--
فعل	مستفعلن	مفاعل	مستفعلن

۹۰

صحیح: وزن مصراع «مفتعلن مفاعله مفتعلن مفاعله» از اوزان همسان دولختی است.

۹۱

غلط: در تعیین مرز پایه‌ها و نیز دسته‌بندی هجاها (نشانه‌های هجایی) نظم همسان برناهمسان ترجیح دارد و وزن بیت را بهتر نشان می‌دهد.

۹۲

صحیح:

وزن اول:

---U	U--	---U	U--
مفاعیلن	مفعول	مفاعیلن	مفعول

وزن دوم:

---	UU--	---	UU--
مفعولن	مستفعل	مفعولن	مستفعل